

GRAMOTNOSŤ V KRUHU PALATÍNSKEJ RODINY DRUGETH

Đura HARDI

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za istoriju
Dr. Zorana Đinđića 2
21101 Novi Sad
Srbsko
hardidjura@gmail.com

HARDI, Đura. Literacy on the Court of the Palatine Family Drugeth. This study focuses on question of literacy on the court of the aristocratic Drugeth family. Originated in the Kingdom of Naples, Drugeths were collaborators and adherents of Hungarian king Charles Robert of Anjou. For a longer period of time they were palatines of Hungarian kingdom (1323-1341) and one of the most powerful aristocratic families of the era - they were foremen of the new Angevin nobility. The paper focuses not only on the question of literacy within the framework of the chancellery and public service of the Drugeth family, but as well on the literacy, that was a part of the culture and everyday life of this family. The author particularly resolves whether the palatine William Drugeth was literate and whether he researched in the Scepus law.

Ključové slová: gramotnosť; šľachtická rodina Drugethovcov; nová anjouovská aristokracia; Uhorské kráľovstvo; 14. storočie;

Keywords: Literacy; Aristocratic Drugeth Family; New Anjou Aristocracy; Kingdom of Hungary; 14th Century;

Práca je pokusom o zodpovedanie zdanlivo jednoduchéj otázky: Boli členovia palatínskeho rodu Drugeth gramotní? Nášmu pokusu predchádzali rozsiahlejšie výskumy minulosti tohto šľachtického rodu a jeho zaujímavej úlohy, ktorú zohral v období panovania kráľa Karola Róberta, zakladateľa anjouovskej dynastie na tróne Uhorského kráľovstva. Z výskumov vzniklo viacero prác.¹ Jednu nie tak dávno publikovanú štúdiu sme už venovali rytierskej kultúre a „obrazom“

¹ HARDI, Đura. Drugeti, povest o usponu i padu porodice pratilaca anžujskih kraljeva. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012, 480 s.; HARDI, Đura. Nová aristokracia na dvore Karola Róberta. Budovanie osobných a politických väzieb palatína Filipa Drugetha. In Kultúrne dejiny, 2012, č. 1, s. 25-35.

z každodenného života rodiny uhorských palatínov, ale zdá sa nám, že sa téme potenciálnej gramotnosti na dvore a v okruhu rodiny Drugeth môže venovať aj celá osobitná rozprava.² „*Schlagwortom*“, na ktorom je táto práca založená, je dávnejšie prezentovaný názor historika Istvána Miskolczyho. Tento bádatel' neapolsko-uhorských vzťahov publikoval svojho času tézu, že jeden z členov rodiny Viliam Drugeth (vtedy spišský a abovský župan) „musel byť učený“, pretože mu panovník dal za úlohu preskúmať spišské právo.³ Aj napriek tejto cennej stope, na ktorú nás naviedol spomínaný historik a ktorej v ďalšom texte venujeme pozornosť, musíme vopred priznať, že čo sa týka prameňov, ktorými disponujeme, na položenú otázku nemožno dať ani krátku, ani jednoznačnú odpoveď – s kategorickým áno alebo nie. V nastolenom diskurze bude skôr reč o hypotézach a o viac-menej presvedčivých predpokladoch. No na druhej strane (predovšetkým kvôli významu a úlohe Drugethovcov v tomto historickom období) sme presvedčení, že aspoň otvoríme dôležitú otázku o gramotnosti a kultúre písomníctva v okruhu novej anjouovskej aristokracie.

Pripomíname, že členovia rodu Drugeth, o ktorých bude reč v príspevku, boli cudzinci, ktorí ako verní spojenci a stúpenci Karola Róberta prišli do Uhorska z ich spoločnej vlasti – Neapolského kráľovstva (1301), ako aj z Francúzskeho kráľovstva (1328). V Uhorsku sa na nich usmialo šťastie, pretože sa vďaka svojim schopnostiam a takmer neobmedzenej dôvere panovníka stali najmocnejším a najbohatším šľachtickým rodom. Ich veľké majetky (a priama moc vo viacerých stoliciach) sa nachádzali na severovýchode štátu. Vďaka galskému pôvodu a spôsobu života boli predákmi novej anjouovskej aristokracie, ktorá obklopovala panovnícku dynastiu a udávala tón rytierskej kultúre na kráľovskom dvore vo Vyšehrade. Nakoniec traja Drugethovci (jeden po druhom), Filip, jeho starší brat Ján, Jánov syn Viliam, boli počas dvoch desaťročí (1323 – 1342) uhorskými palatínmi (*palatini Regni Hungarie*), najvyššími štátnymi hodnosťami z radov svetských hodnostárov. Ako palatíni v súlade so svojimi širokými právomocami slúžili ako velitelia v kráľovskom vojsku, ako štátni sudcovia a predstavitelia štátnej moci, ktorá, čo sa týka autority a významu, nasledovala hneď za mocou kráľa a jeho rodu.⁴

Ak máme na zreteli fakt, že Drugethovci boli najvyššími štátnymi sudcami a v moci držali dve palatínsko-súdne kúrie, v kráľovskom centre Budíne a na juhu abovskej stolice vo Vizsoly, ako aj to, že v jednej časti krajiny uskutočňovali súdne, palatínsko-generálne kongregácie (*congregatio generalis*), nie je ťažké vyvodiť záver, že sa to na ich dvore, medzi ich služobníkmi a familiármi, zodpovednými za súdne záležitosti a kanceláriu, jednoducho „hemžilo“ vzdelanosťou.

Obkloповanie sa takýmito ľuďmi je v pozícii Drugethovcov pochopiteľné. Nie je naším cieľom znovu vysvetľovať kompetencie a hierarchiu súdnych a úradných inštitúcií palatínskej a županskej moci rodiny Drugeth. Ako vhodnú

² HARDI, Đura. Pictures of the everyday life of the drugeth aristocratic family as a paradigm of chivalrous culture and the way of life of the new aristocracy. In *Historický časopis*, 2014, roč. 62, č. 2, s. 203-224.

³ MISKOLCZY, István. Anjou- királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok. In *Századok*, 1932, roč. 66, s. 407.

⁴ Pozri: HARDI, Drugeti, ref. 1, s. 39 an; HARDI, ref. 2, s. 203-224.

paradigmu spomenieme iba ich protonotárov (t. j. notárov), ľudí, ktorí boli predovšetkým kvalitne vzdelaní a boli výbornými znalcami vtedajšieho práva. Na základe postavenia boli najbližšími palatínovými spolupracovníkmi, hodnosťami, ktorí podľa vzoru kráľových protonotárov spravovali palatínove úrady a vykonávali dozor nad prácou palatínových notárov pri vystavovaní úradných dokumentov. Nakoniec práve oni boli i strážcami palatínovej pečate.⁵ Zakladateľ rodu Drugeth v Uhorsku Filip, ešte ako mocný spišský a abovský župan, vo svojej službe (na čele úradu) držal protonotára Jána, o čom svedčí aj zmienka „*magistrum Johannem prothonotarium magistri Philippi*“ zo dňa 28. septembra roku 1322.⁶

V službách Filipovho brata palatína Jána bol v tridsiatych rokoch 14. storočia magister Peter, vlastník Pécela (*Pechel*) v Peštianskej stolici.⁷ Prvýkrát sa ako protonotár Drugethovcov tento schopný služobník objavuje 18. októbra 1333⁸, aby sme ho neskoršie (označovaného niekedy iba ako *notarius*) našli i v službe Jánovho syna Viliama, v poradí tretieho palatína z rodu Drugethovcov.⁹ Iný znalec úradných záležitostí, Viliamov „*notarius*“ Matej, bol v službách svojho pána mnoho rokov a potom aj vtedy, keď zastával funkciu palatína.¹⁰ Matej sa vo Viliamových službách spomína už 1. augusta 1329. Vtedy spolu s Mikulášom Perényim zastupoval svojho pána pred Spišskou kapitulou v súvislosti so sporom, ktorý vznikol pre pripojenie deviatich majetkov k Viliamovej pevnosti Ľubovňa, proti čomu sa vzbúrili miestni šľachtici.¹¹ Dôležitá je pre nás skutočnosť, že spomenutí notári boli vynikajúci profesionáli, akísi légisti, ktorí zastupovali svojich pánov tak vo verejnoúradných, tzv. štátnych službách, ako aj v ich súkromných právnych a finančných záležitostiach. Napríklad spomínaný Peter 8. mája 1337 zastupoval pred Budínskou kapitulou svojho pána pri príležitosti preberania viacerých majetkov od opátka kláštora na Margitinom ostrove do prenájmu.¹² O význame týchto učených ľudí v okruhu rodu Drugethovcov najlepšie svedčia dva údaje. Konkrétne je to testament Viliama Drugetha spísaný v roku 1330, v ktorom svojmu vernému notárovi Matejovi odkazuje nemalú odmenu v hodnote 50 mariek

⁵ O služobníkoch palatínskej kancelárie podrobnejšie: NYERS, Lajos. A nádor bírói és oklevéladó múködése a XIV. században (1307 – 1386). Kecskemét: Hungária Ny., 1934; HAJNIK, Imre, A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházbeli királyok alatt, Budapest: MTA, 1899, s. 66-77; SZÓCS, Tibor. A nádori intézmény korai története 1000 – 1342. Budapest: MTA; Tárogatott Kutatócsoportok Irodája, 2014.

⁶ NAGY, Imre – TASNÁDI NAGY, Gyula (eds.). Anjoukori okmánytár, Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I-VII, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1878 – 1920 (ďalej CDA), II, s. 50, č. 39; pozri: SZENTPÉTERY, Imre, Magyar oklevéltan, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1930, s. 171.

⁷ FEJÉR, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, I-XI, Budae: Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829 – 1844 (ďalej: CDH), VIII/7, s. 313-316, č. 242; CSÁNKI, Dezső. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890, s. 33, 45.

⁸ CDA, III, s. 39, č. 35; ENGEL, Pál. Magyarország világi archontológiája. Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 1996, I, 2; II, 188.

⁹ CDH, VIII/7 s. 313-314, č. 242; ENGEL, ref. 8, I, s. 3.

¹⁰ Na základe zachovaných prameňov sa Matej v palatínskej službe Drugethovcov spomína počas rokov 1340 – 1342. ENGEL, ref. 8, I, s. 3.

¹¹ CDA, II, s. 423-424, č. 369.

¹² CDA, III, s. 353, č. 244.

striebra.¹³ A keď boli Drugethovci po smrti palatína Viliama v roku 1342 odstavení od moci, pre Petra to nepredstavovalo problém. Dlhoročný vedúci palatínskej kancelárie Drugethovcov „protonotarius“ Peter zastával rovnakú funkciu v kancelárii dvoch kráľovských taverníkov, Lórinca „Tóta“ Roholcaia a Olivera Pakšiho (1345 – 1353). Neskôr bol sudcom v službách Lórincovoho syna Mikuláša Konta, vtedajšieho sedmohradského vojvodu (1355).¹⁴ Boli to teda vážení, ctení ľudia, ktorí boli vďaka vzdelaniu nositeľmi písomníctva a ovládania právnych zručností na dvore palatínskej rodiny Drugeth.

V tých časoch, keď pre barónov nebolo typické nechávať na dokumentoch podpis, ale obyčajne iba pečať, o Drugethovcoch získavame iný obraz, predovšetkým ako o cnostných a znamenitých rytieroch. Tak v známej listine z roku 1317, v ktorej mu daruje šarišský hrad Plaveč, Karol Róbert svojho verného vojenského veliteľa a spolubojovníka Filipa opisuje ako „*magister Phylippus, veluti militaribus actibus eruditus*“¹⁵. Znamená to, že v rokoch, keď kráľ viedol ťažkú vojnu proti Matúšovi Čákovi Trenčianskemu a iným magnátom, faktickým pánom Uhorska¹⁶, sa pojem „erudícia“ vťahoval na meč a bojového koňa, nie na knihu a písané slovo. Na druhej strane vieme, že Filip Drugeth bol blízkym priateľom tých barónov na kráľovskom dvore, ktorí vynikali svojou vzdelanosťou a znalosťou talianskej kultúry. Už v jednej z našich starších prác sme uviedli, že do Filipovho dvorného kruhu patrili ostrihomský arcibiskup Tomáš, ktorý v mladosti študoval v Padove a neskôr bol vyslancom v Ríme, a potom aj Filipov kmotor, jágerský biskup Čanád, ktorý bol zároveň i kráľovým tajomníkom. Nakoniec tu bol i vzdelaný kráľovský *magister tavernicorum* Demeter Nekcsei, autor finančných reforiem Karola Róberta, ktorého Filip uznal za svojho (duchovného) otca.¹⁷ Ako už dávnejšie poznamenal Antal Pór, práve Demeter v roku 1323¹⁸ v liste adresovanom „svojmu najbližšiemu“ Filipovi (*Philippo palatino proximo suo*), písal Drugethovi vycibrenou latinčinou, používajúc štylistické obraty, ktoré neboli príznačné pre vtedajší literárny život Uhorska.¹⁹ Štýl listu vypovedá veľa o Demeterovi, ale zároveň aj o adresátovi Filipovi, pretože si znovu môžeme položiť logickú otázku, či by bol učený taverník mrhal čas a námahu, aby ho v liste oslovil takýmto spôsobom, ak by Filip bol iba jednoduchým rytierom, ktorý vynikal svojou chabrosťou na bojovom poli. Nakoniec nesmieme zabúdať na to, že

¹³ „*Item Magistro Matthie, notario meo lego quinquaginta marcas fini argenti...*“ Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, Mohács előtti gyűjtemény (Collectio Ante Mohacsiana) (ďalej: DL). 71270; Pozri: CDH, VIII/3, s. 506-511, č. 221; KRISTÓ Gyula et al (eds.). Anjou-kori oklevéltár, Dokumenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301 – 1387. I-XV, XVII, XIX-XXIX, XXI, Budapest-Szeged: JATE; Szegedi Tudományegyetem et al., 1990 – 2007, (ďalej Anjou), XIV, s. 285-287, č. 473; SEDLÁK, Vincent (ed). Pod vládou anjouovských kráľov. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, s. 99-102, č. 26.

¹⁴ ENGEL, ref. 8, I, 12, 37; II, 188.

¹⁵ CDA, I, s. 447, č. 401.

¹⁶ ENGEL, Pál. Az orszög újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310 – 1323). In *Századok*, 1988, roč. 122, s. 89-144.

¹⁷ HARDI, Nová aristokracia, ref. 1, s. 25-34.

¹⁸ CDA, II, s. 67-68, č. 60.

¹⁹ PÓR, Antal. Lipóczi és Nekcsei Demeter és Sándor. In *Századok*, 1890, roč. 24, s. 30-31.

Filip strávil detstvo na neapolskom dvore, kde bola už vo veľkej miere prítomná renesančná kultúra.²⁰

Je nám známe, že každodenný život Drugethovcov sa vyznačoval veľkým prepychom, vlastnou kultúrou a osobitným štýlom, ktorý si priniesli so sebou do Uhorska ako dedičstvo z neapolského a parížskeho (francúzskeho) kráľovského dvora, kde predtým žili na dvore panovníkov z anjouovskej dynastie.²¹ O tom, či v ich uhorských kúriách (vlastnili dve) v kráľovskom sídelnom meste Vyšehrad boli prítomné aj knihy, môžeme iba uvažovať. Hodnota kníh, ako vieme, sa rovnala hodnote osobitného pokladu rovného peniazom, šperkom alebo drahým látkam. Ako také boli spomínané v testamentoch a v pozostalostiach zomrelých panovníkov alebo aristokratov. Máme zachovaný testament Viliama Drugetha z roku 1330. Podľa slov Ágnes Kurczovej ide o cenný dokument, ktorý výrečne odzrkadľuje bohatstvo a prepych, ktorý obklopoval rod Drugethovcov a ktorým sa tento rod odlišoval od zvyšku novej anjouovskej aristokracie. V tomto ohľade Drugethovci zohrali významnú úlohu v rozširovaní rytierskej kultúry v Uhorsku v období panovania Anjouovcov.²² Avšak medzi početnými drahocennosťami, ktoré dal Viliam Drugeth spísať v predvečer ťaženia do ďalekého Pruska, sa nenašlo miesto pre knihy. Akoby u tohto Drugetha nestáli v centre záujmu a nemali takú vysokú hodnotu v porovnaní s inými vecami. Je možné, že sa vzhľadom na situáciu, v ktorej bol zhotovený tento testament, na spísanie niečoho takého nenašiel čas. A opäť, u iných súčasníkov Viliama Drugetha zrejme boli knihy prítomné tak v priebehu, ako aj na konci ich životov. Keď dalo chorvátske knieža Ostrovice Pavol II. Šubić v roku 1346 zostaviť svoj testament, vo svojom majetku spomína až desať kníh prevažne religiózneho charakteru (z autorov tu boli zastúpené také authority a svätci, akými sú pápež Gregor Veľký, Izidor Sevillský, sv. Bonaventúra a pod.).²³ Na porovnanie, v rozsiahlejšom súpise majetku niekdajšej Viliamovej suverénky, bývalej francúzskej kráľovnej Klemencie Anjouovskej, zostavenom tesne po jej smrti (1328), bolo okrem šperkov, zlatého a strieborného riadu, látok a kožušín, prepychového nábytku, osobitných cirkevných predmetov a svätých relikvií, cenných zbraní, koní a vína z rôznych krajov Francúzska zaznamenaných aj štyridsať kníh, medzi ktorými sa nachádzal aj *Román o ruži* a zbierka lúbostnej poézie.²⁴ Zdá sa, že to nebol prípad Drugethovcov, a to napriek tomu, že vieme, že strávili roky po boku tejto kráľovnej ako jej najvernejší dvorania.²⁵

²⁰ HARDI, Nová aristokracia, ref. 1, s. 31.

²¹ HARDI, ref. 2, s. 203-224.

²² KURCZ, Ágnes. Lovagi kultúra Magyarországon a 13-14. században. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988, s. 126, 140-146, 264.

²³ KLAJČ, Vjekoslav. Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347. Zagreb: Matica hrvatska, 1897, s. 154; STIPČEVIĆ, Aleksandra. Knjižnica bribirskog kneza Pavla II. iz 1346. godine. In Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 2001, roč. 22, Supplement č. 1 (Spomenica akademiku Luji Margetiću), s. 365-370.

²⁴ DOUËT-D'ARCQ, Louis (ed). Nouveau recueil de comptes de l'argenterie des rois de France. Paris: Librairie Renouard, H. Loones, successeur, 1874, s. 37-112; HUFFELMANN, Annie M, Clemenza von Ungarn, Königin von Frankreich. Berlin; Leipzig: Dr Walther Rothschild, 1911, s. 65-78.

²⁵ Pozri: HARDI, Drugeti, ref. 1, s. 223-249.

Vráťme sa k analýze úvodnej myšlienky Istvána Miskolczyho, ktorá by mohla vyriešiť naše pochybnosti. Zopakujme, že tento autor predpokladal, že Viliam Drugeth „*musel byť vzdelaný, pretože mu panovník dal za úlohu preskúmať spišské právo a vyhotoviť jeho náčrt*“²⁶. Svoj záver Miskolczy prevzal od staršieho bádateľa, známeho učenca, historika Spiša a Šariša, genealóga a editora stredovekých prameňov Karola Wagnera (1732 – 1790).²⁷ V tomto konkrétnom prípade musíme dielu tohto historika vyjadriť rešpekt, pretože Wagner okrem toho, že bol vynikajúcim znalcom latinských prameňov, bol vlastne i prvým moderným historio-gramom rodu Drugethovcov.²⁸ Vo svojej edícii prameňov *Analecta Scepusii sacri et profani, pars III*, v akomsi úvode ku kráľovskej listine zo dňa 25. marca 1330²⁹, adresovanej spišskému a abovskému županovi Viliamovi, uviedol širší komentár jedného právneho sporu. Zdá sa, že nahliadol i do iných prameňov, ktoré boli späté s týmto dokumentom, keďže uviedol, že Viliam dostal nariadenie od kráľa Karola, aby celé Spišské právo, ako i všetky slobody získané oddávna preskúmal, posúdil a vymedzil (*jessus est ab Carolo Rege omnium Scepusiensum jura, de superiorum temporum licentia sane quam considerat, cognoscere definireque*). Podľa neho mal v ďalšom konaní pred spišským konventom pri Kostole svätého Martina preskúmať status jednotlivých sporných majetkov v súlade s listinami. Oproti tomuto výkladu v samotnej listine stojí iba to, že pre sťažnosť obyvateľov Spiša, konkrétne zo Spišského Štvrťka (*de Quintoforo quod ad sanctum Ladislaum nuncupatur*), ktorí sa pred panovníkom odvolali na svoje privilégia, vydal panovník Viliamovi nariadenie, aby dohliadol na dodržiavanie privilégií vydaných kráľovým poddaným, ktoré boli porušené v prípade kúpy dedičných pozemkových majetkov šľachticmi mimo Spišskej provincie. Viliamov vicekastelán Spišského hradu tieto privilégia porušil tým, že im nariadil platiť daň v zlate.³⁰

Čo sa týka súdnej moci, do „Viliamových žúp“ patril i Spiš s nerastným bohatstvom.³¹ Vtedajší obyvatelia, akými boli saskí baníci alebo kráľovskí kopijníci, mali osobitné privilegované postavenie, ktoré získali ako kolektívne právo od uhorských panovníkov. Keďže Viliam bol spišským županom a kráľovým kastelánom, on a jeho úradníci ako špeciálni poverenci uhorského panovníka súdili i týchto ľudí.³² Nepochybujeme, že Viliam hypoteticky mohol vydať rozkaz svojim právnikom, odborníkom na právo a hodnovernosť dokumentov, aby dôsledne preskúmali privilégia a listiny spišských obyvateľov a šľachticov s cieľom vyriešiť vzniknutý spor. Práve pre také potreby Drugeth, ako sme to už uviedli vyššie v texte, iste mal schopných ľudí na svojom dvore. Či sa on sám priamo

²⁶ MISKOLCZY, ref. 3, s. 407.

²⁷ MALOVECKÁ, Milota. Karol Wagner 1732-1790, historik Spiša a Šariša. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009.

²⁸ Wagnerov text o Drugethovcoch bol zverejnený po jeho smrti (r. 1802) v treťom zošite významného diela WAGNER, Carolus. *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae que jam interciderunt*, Decas III. Posonii, Pestini et Lipsiae: typis et sumptibus Joan. Michaelis Landerer, 1802, s. 33-55.

²⁹ Listina sa dnes nachádza v Štátnom archíve v Levoči. Pozri: Anjou, XIV, s. 113, č. 167.

³⁰ WAGNER, Carolus. *Analecta Scepusii sacri et profani*. III, Posonii et Casoviae: Sumptibus Ioan. Michaelis Landerer, 1778, s. 206-207.

³¹ ENGEL, ref. 8, I, s. 195

³² DEMKÓ, Kálmán. *A szepesi jog* (Zipser Willkühr). Budapest: MTA, 1891, s. 17-18.

podieľal na týchto záležitostiach, o tom pochybujeme. Predsa len išlo o jedného z najmocnejších uhorských barónov, kráľovho obľúbenca, ktorý (podľa nás) svoj voľný čas radšej trávil na kráľovskom dvore, zaoberajúc sa pre neho zaujímavejšími vecami, ktoré viac prislúchali jeho statusu. Určite však tento náš predpoklad v podstate neprotirečí mienke o Viliamovej gramotnosti a učenosti, ktorú zástava Miskolczy.

Taktiež vieme, že Drugeth viedol rôzne finančné záležitosti späť s prenájmom kráľovských peňažných komôr a colníc. Neboli mu cudzie ani bankárske záležitosti alebo obchod s vínom, o čom svedčí jeho testament. Drugethovi oplývali takým druhom zručnosti, ktorú možno nazvať aritmetickou gramotnosťou, pod ktorou rozumieme znalosť písmen a slov. Ale ani na tomto poli Viliam nepôsobil sám. Ako to prislúchalo jeho postaveniu, bol obklopený bankármi a finančnými odborníkmi, akými boli jeho služobníci Gery Gallicus alebo magister Frychko.³³ Jeden z jeho vysokých hodnostárov, palatínskych zástupcov, magister Martin, mal v roku 1335 titul „účtovníka“ (*dispensator vicesque gerens palatini*).³⁴ Viliam práve preto pripisoval veľký význam listinám a iným dokladom, ktoré mali právnu hodnotu. Ako doklad tejto tézy nám poslúžia poznatky vyplývajúce z našich predošlých výskumov rodovej histórie Drugethovcov. Vieme, že Viliam kráľovské listiny – donácie vydané k početným rodovým pevnostiam a majetkom – uchovával v abovskej pevnosti Regec (1330)³⁵, zatiaľ čo vo Viliamovom vyšehradskom paláci (kúrii) sa nachádzali jeho palatínske listiny, resp. palatínsky archív, ktorý po jeho smrti zostal v držbe vdovy Márie Folie.³⁶ Našu rozpravu o gramotnosti Drugethovcov obohatíme pri tejto príležitosti údajom spätým s Máriou ako významnou ženskou predstaviteľkou tohto mocného rodu. Podobne ako jej manžel, i Mária (de la Folia) pochádzala z Neapolského kráľovstva. I napriek nepriaznivým politickým okolnostiam, ktoré postihli rodinu Drugeth po Viliamovej smrti, Mária ako vdova po palatínovi si naďalej udržala privilegované postavenie a príjmy. Vo svojich službách mala úradníkov, z ktorých niektorí mali „galský“ pôvod.³⁷ Hypoteticky medzi nich patrila aj istý anonymný pisár. V jednej Máriinej listine z roku 1348 meno nebohého manžela svojej panej zapísal ako „Guillermus“ v ortografickom variante charakteristickom pre neapolské dokumenty, celkom nezvyčajnom v uhorských podmienkach.³⁸

Vyčerpajúc správy, ktoré sa priamo alebo nepriamo týkali gramotnosti v okruhu palatínskej rodiny Drugeth (na čo sme poukázali v úvode), konštatujeme, že na mnohé otázky smieme dať iba hypotetické odpovede. Predsa však môžeme uzavrieť, že Drugethovi vďaka postaveniu a povinnostiam, ktoré vyplývali

³³ Pozri: HARDI, Drugeti, ref. 1, s. 301.

³⁴ CDH, VIII/4 s. 119-120, č. 36; CDA, III, s. 232, č. 159; HARDI, Drugeti, ref. 1, s. 285-286.

³⁵ ENGEL, Pál. Druget. In KRISTÓ Gyula. Korai magyar történeti lexikon (9-14. század). Budapest: MTA, 1994, 174; pozri: ref. 13.

³⁶ NAGY, Imre – NAGY, Iván – VÉGHÉLY, Dezső (eds.). A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I-XII. Pesten; Budapest: Kiadja a Magyar Tört. Társulat, 1871 – 1931 (ďalej Zichy), II, s. 106, č. 75.

³⁷ HARDI, Drugeti, ref. 1, s. 353-379.

³⁸ CDH, IX/1, s. 634, č. 348.

z ich funkcií v štátnych úradoch, boli obklopení skupinou vzdelaných a gramotných ľudí. V takom prostredí im kultúra písomníctva nebola cudzia, skôr naopak, mohla byť súčasťou ich každodennosti. Vďaka okruhu priateľov, ktorých životopisy sú popretkávané detailmi vzťahujúcimi sa na civilizačný vplyv talianskych univerzít, palatín Filip Drugeth venoval pravdepodobne aspoň časť voľného času intelektuálnym aktivitám.

Literatúra:

Archívy a pramene:

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, Mohács előtti gyűjtemény (Collection Ante Mohacsiana).

Monografie a zborníky:

- FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I-XI. Budae: Typis typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829 – 1844.
- KRISTÓ Gyula et al. *Anjou-kori oklevéltár, Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301 – 1387*. Budapest-Szeged: JATE; Szegedi Tudományegyetem et al., 1990 – 2007.
- SEDLÁK, Vincent (ed.). *Pod vládou anjouovských kráľov. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002.
- CSÁNKI, Dezső. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890.
- DEMKÓ, Kálmán. *A szepesi jog (Zipser Willkühr)*. Budapest: MTA, 1891.
- DOUËT-D'ARCO, Louis (ed.). *Nouveau recueil de comptes de l'argenterie des rois de France*. Paris: Librairie Renouard, H. Loones, successeur, 1874.
- ENGEL, Pál. *Druget*. In KRISTÓ Gyula. *Korai magyar történelmi lexikon (9-14. század)*. Budapest: MTA, 1994.
- ENGEL, Pál. *Magyarország világi archontológiája*. Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 1996.
- HAJNIK, Imre, *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházbeli királyok alatt*, Budapest: MTA, 1899.
- HARDI, Đura. *Drugeti, povest o usponu i padu porodice prtilaca anžujskih kraljeva*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2012.
- HUFFELMANN, Annie M. *Clemenza von Ungarn, Königin von Frankreich*. Berlin; Leipzig: Dr Walther Rothschild, 1911.
- KLAIĆ, Vjekoslav. *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347*. Zagreb: Matica hrvatska, 1897.
- KURCZ, Ágnes. *Lovagi kultúra Magyarországon a 13-14. században*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
- MALOVECKÁ, Milota. *Karol Wagner 1732-1790, historik Spiša a Šariša*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009.
- NAGY, Imre – NAGY, Iván – VÉGHÉLY, Dezső (eds.). *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I-XII*. Pesten; Budapest: Kiadja a Magyar Tört. Társulat, 1871 – 1931.
- NAGY, Imre – TASNÁDI NAGY, Gyula (eds.). *Anjoukori okmánytár, Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I-VII*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1878 – 1920.

- NYERS, Lajos. A nádor bírói és oklevéladó működése a XIV. században (1307 – 1386). Kecskemét: Hungária Ny., 1934.
- SZENTPÉTERY, Imre. Magyar oklevéltan. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1930.
- SZŐCS, Tibor. A nádori intézmény korai története 1000 – 1342. Budapest: MTA; Támogatott Kutatócsoportok Irodája, 2014.
- WAGNER, Carolus. Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae que jam intercederunt. Decas III. Posonii, Pestini et Lipsiae: typis et sumptibus Joan. Michaelis Landerer, 1802.
- WAGNER, Carolus. Analecta Scepusii sacri et profani. III. Posonii et Casoviae: Sumptibus Ioan. Michaelis Landerer, 1778.

Štúdie a články v časopisoch:

- ENGEL, Pál. Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310 – 1323). In Századok, 1988, roč. 122, s. 89-144.
- HARDI, Dzura. Nová aristokracia na dvore Karola Róberta. Budovanie osobných a politických väzieb palatína Filipa Drugetha. In Kultúrne dejiny, 2012, č. 1, s. 25-35.
- HARDI, Ďura. Pictures of the everyday life of the drugeth aristocratic family as a paradigm of chivalrous culture and the way of life of the new aristocracy. In Historický časopis, 2014, roč. 62, č. 2, s. 203-224.
- MISKOLCZY, István. Anjou-királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok. In Századok, 1932, roč. 66, s. 407.
- PÓR, Antal. Lipóczi és Néksei Demeter és Sándor. In Századok, 1890, roč. 24, s. 30-31.
- STIPČEVIĆ, Aleksandra. Knjižnica bribirskog kneza Pavla II. iz 1346. godine. In Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, 2001, roč. 22, Supplement č. 1 (Spomenica akademiku Luji Margetiću), s. 365-370.

Počet slov: 3 823

Počet znakov vrátane medzier: 26 713